

Zadania nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej w okresie przemian

Okres przemian zachodzących w teorii i praktyce pedagogicznej rzutuje na charakter zadań zawodowych, stawianych przed współczesnym nauczycielem. G. Tadeusiewicz wyróżnia następujące zespoły zadań edukacyjnych:

- 1) transmitowanie wiedzy i własnego doświadczenia;
- 2) rozwijanie sił twórczych i zdolności młodzieży;
- 3) pobudzanie aktywności poznawczej;
- 4) organizowanie działalności praktycznej uczniów;
- 5) posługiwanie się nowoczesną technologią kształcenia;
- 6) sprawdzanie i ocenianie osiągnięć dydaktycznych uczniów;
- 7) przygotowanie do kształcenia ustawicznego¹.

Na temat systemu edukacji nauczycieli wypowiedziało się wielu pedagogów i pedeutologów, między innymi Cz. Banach, który wskazał na pewne postulaty dotyczące kompetencji współczesnego nauczyciela:

1. „Nauczyciel obok tradycyjnych obowiązków stać się powinien coraz częściej doradcą i partnerem w poszukiwaniu wiedzy, wartości i umiejętności pracy i życia. Wymaga to od nauczyciela bogatej i ciągle odnawianej wiedzy o potrzebach i wychowaniu człowieka, o samorządności i o życiu społecznym oraz o wyzwaniach w zakresie budowy demokratycznej rzeczywistości.
2. Przygotowanie nauczycieli do pozadydaktycznych funkcji jest przez nich oceniane krytycznie, a system doskonalenia nie w pełni jest nastawiony na różnorodne zadania i czynności nauczycieli, w tym na problemy zmian relacji edukacji szkolnej do zmian społecznych.
3. Do sprostania wymaganiom demokracji przez edukację i przez kulturę potrzebne jest przyjęcie hierarchii wartości oraz znajomości aspiracji i planów zawodowych dzieci i młodzieży, a także świadome uczestnictwo w ich kształtowaniu.
4. W procesie kształcenia i funkcjonowania nauczycieli należy stwarzać warunki do rozwoju ich pełnych osobowości, a nie tylko kwalifikacji merytorycznych i metodycznych, podkreślić znaczenie inicjatywy i samodzielności. Dlatego w kształ-

¹G. Tadeusiewicz, *Edukacja w Europie*, Warszawa – Łódź 1997, s. 77.

- ceniu i doskonaleniu nauczycieli ważne miejsce powinny zająć problemy kultury pedagogicznej i założenia etyki zawodowej nauczyciela.
5. Współczesny nauczyciel powinien posiadać świadomość w zakresie poważnych, wręcz zasadniczych, przekształceń świata wartości i modeli życia, celów życia społecznego i edukacji, konieczności ich uspołecznienia i racjonalizacji. Wymaga to rewidowania dotychczasowych metod i środków pracy pedagogicznej, a także kreowania i stosowania nowych, bardziej efektywnych.
 6. W pracy nauczyciela powinny występować trzy główne zadania:
 - kształcenie i wychowanie młodych pokoleń dla człowieczego odnajdywania się w porządku rzeczy;
 - przygotowanie do odpowiedniego bycia w społeczeństwie;
 - przekazywania umiejętności osobistego rozliczania się ze swojej obecności w narodowej wspólnocie oraz osobistego w niej współżycia i jej współtworzenia przez uspołecznianie uczniów i uspołecznianie życia szkolnego.
 7. W sylwetce wychowawczej nauczyciela powinny występować między innymi:
 - podmiotowość – jako efekt rozwoju zawodowego,
 - wielostronny rozwój, w tym dobre przygotowanie merytoryczne,
 - kwalifikacje i umiejętności pedagogiczno-psychologiczne,
 - głęboka wiedza na temat osobowości ucznia, jego rozwoju, mechanizmów poznawania i rozwiązywania sprzeczności i konfliktów,
 - demokratyczny i partnerski układ stosunków między podmiotami edukacji,
 - twórczy stosunek do rzeczywistości szkolnej, otwartość na szanse i zagrożenia w wychowaniu młodzieży i dorosłych.
 8. Znaczną rolę w rozwoju kultury etyki zawodowej nauczycieli powinna odgrywać działalność organizacji związkowych i innych oraz czasopiśmiennictwo pedagogiczne.
 9. W badaniach pedagogicznych dużą rolę powinna zajmować problematyka zawodu nauczycielskiego oraz sposoby uspołeczniania edukacji. Stanowiąc one mogą istotne narzędzie wzrostu samoświadomości w pracy nauczyciela oraz rozumienia jego powinności i praw w procesie kształtowania modelu szkoły przyszłości².

Efektywne funkcjonowanie zawodowe nauczyciela uzależnione jest od wielu czynników, do których zalicza się najczęściej:

- a) czynniki kierunkowe – nauczyciela stanowią motywacje działania i charakteryzują uczuciowo-wolicjonalną stronę osobowości nauczyciela;
- b) czynniki instrumentalne – dobre i gruntowne wykształcenie, rzetelne opanowanie wiedzy merytorycznej i pedagogicznej oraz umiejętność samodzielnego i twórczego myślenia, aktywność poznawcza oraz umiejętność wykorzystania wiedzy w codziennym działaniu praktycznym;

²Cz. Banach, *Kultura pedagogiczna – składową częścią procesu uspołeczniania edukacji*, „Nowa Szkoła” 1991, nr 5, s. 271.

- c) czynniki sytuacyjne pracy nauczyciela, to jest odnoszące się głównie do zagadnień organizacji pracy wychowawczej z młodym nauczycielem³.

W lekturze pedeutologicznej podkreśla się, iż podstawą efektywnej pracy nauczyciela jako specjalisty merytorycznego jest wysoka jakość przygotowania rzeczowo-przedmiotowego. W przypadku nauczyciela klas początkowych zakres tego przygotowania jest bardzo rozległy, co wynika ze specyfiki pracy dydaktyczno-wychowawczej na tym szczeblu edukacji. Nauczyciel rozwija osobowość ucznia poprzez stwarzanie mu optymalnych warunków wyzwalania twórczej aktywności. Będąc partnerem interakcji, stymuluje ucznia do uaktywnienia określonego zespołu właściwości przedmiotowych⁴.

B. Jodłowska twierdzi, iż truizmem jest już dzisiaj twierdzenie, że na efektywność działania nauczyciela na lekcji ma istotny wpływ jego kompetencja merytoryczna, na którą składa się gruntowna wiedza w obrębie nauczanych przedmiotów, a ponadto rozległa wiedza ogólna z wielu pokrewnych dziedzin, wspomagających całościowe patrzeć na świat. Coraz częściej zwraca się uwagę, iż ważna jest nie tylko duża ilość różnorodnej wiedzy, lecz spójny i elastyczny system o wysokim porządku informacji i ustawienie we wzrastającym poziomie organizacji⁵.

Nasuwa się w tym miejscu pytanie: czy nauczycielowi klas początkowych potrzebna jest rozległa wiedza ogólna i interdyscyplinarna? Problem ten podlega częstym dyskusjom i należy stwierdzić, że potrzeba gruntownej wiedzy ogólnej w odniesieniu do początkowego szczebla kształcenia bywa kwestionowana.

Jak wskazuje praktyka pedagogiczna, sprawne funkcjonowanie współczesnego nauczyciela w trudnych, ustawicznie zmieniających się sytuacjach dydaktyczno-wychowawczych zależy od poziomu posiadanego wykształcenia. Im większy poziom wykształcenia, tym krytyczniejsza jest ocena własnego działania. Adekwatne postrzeganie siebie na skali zadania i możliwości jest jednym z warunków podnoszenia efektywności pracy. Poszerza się wówczas spostrzeganie rzeczywistości – jej rozumienie – wskutek wzrostu poziomu organizacji wiedzy. Elastyczność w stosunku ze światem jest możliwa właściwie wtedy, gdy „wiedzę nie pojmuje się jako końcowy zbiór udowodnionych i niepodlegających dyskusji twierdzeń, lecz jako ustawicznie poszerzany i reorganizowany system”⁶.

Bardzo ważną częścią przygotowania zawodowego nauczyciela — oprócz rzeczowo-przedmiotowego — jest poziom przygotowania pedagogicznego i metodycznego. Warunkuje on wykorzystanie w pracy z uczniami kwalifikacji merytorycznych.

„Działalność dydaktyczna i opiekuńczo-wychowawcza wyraża się między innymi we właściwym doborze i układzie treści nauczania i wychowania, stosowaniu odpowiednich form organizacyjnych, metod i zasad”⁷.

³J. Jakóbski, *Młody nauczyciel w kolektywie pedagogicznym szkoły*, Warszawa – Poznań 1991, s. 16.

⁴W.J. Paluchowski, *Osobowość a działanie*, Ossolineum, Wrocław 1981, s. 186.

⁵B. Jodłowska, *Start zawodowy nauczyciela klas początkowych*, Kraków 1988, s. 72.

⁶Ibidem, s. 79.

⁷Ibidem, s. 80.

Każdy nauczyciel, ucząc (określonego przedmiotu lub przedmiotów szkolnych) jednocześnie wychowuje młodzież. Nauczanie i wychowanie spajają się i tworzą jednolity proces pedagogicznego oddziaływania i kształtowania osobowości uczniów. Treści nauczania – odpowiednio dobrane – i proces nauczania odpowiednio realizowany, nie tylko wzbogacają wiedzę i kształcą sprawność i funkcje umysłowe uczniów, lecz są równocześnie główną drogą kształtowania światopoglądu, postaw moralnych oraz charakteru dzieci i młodzieży. „Współczesna edukacja, w odróżnieniu od przeszłości, kiedy uczeń był głównie przedmiotem oddziaływań, dąży do tego, aby stawał się aktywnym, działającym podmiotem” (D.K. Marzec, 1990, s. 103).

W opinii S. Szumana, oddziaływanie dydaktyczno-wychowawcze jest procesem niezmiernie zindywidualizowanym ze względu na typ wychowanka i typ wychowawcy oraz warunki, w których ono przebiega⁸. Na uzyskanie pozytywnych efektów pracy dydaktyczno-wychowawczej decydujący wpływ wywiera szereg czynników, między innymi odpowiedni dobór i wykonanie czynności pedagogicznych. Powinny one tworzyć warunki sprzyjające opanowaniu przez uczniów pożądanego zasobu wiedzy, sprawności, a także możliwości ich właściwego rozwoju.

M. Maciaszek⁹ wyróżnił dwa aspekty umiejętności pedagogicznych:

- stronę schematyczną,
- stronę modyfikacyjną.

W przypadku wiernego odtwarzania pewnych wzorów, środków i technik, realizowana jest *schematyczna* strona umiejętności. Nie zapewnia ona jeszcze pełnej skuteczności działania. Dopiero dokładna analiza sytuacji wychowawczej – zrozumienie ucznia, poznanie motywów jego reakcji i możliwości percepcyjnych, dostosowanie środków działania do aktualnie zmieniającej się rzeczywistości pedagogicznej – stanowi realizację *modyfikacyjnej* strony umiejętności.

Uwzględnienie jedynie schematycznej strony umiejętności jest działaniem niepełnym, jednokierunkowym, przebiegającym od nauczyciela do ucznia.

Pełne działanie pedagogiczne ma dwustronne uwarunkowania: od nauczyciela do ucznia i od ucznia do nauczyciela.

W procesie kształcenia i wychowania oddziałujemy na ucznia, który uczestniczy w nim w sposób aktywny.

Ważnym czynnikiem – wpływającym na efektywność w procesie dydaktyczno-wychowawczym – jest stosunek emocjonalny nauczyciela do uczniów. Wytwarzanie klimatu wzajemnej życzliwości, zaufania i pomocy stanowi podstawową treść pracy wychowawczej. Wynika stąd, że efekty pracy dydaktyczno-wychowawczej

⁸S. Szuman, *Talent pedagogiczny*, Wrocław 1979.

⁹M. Maciaszek, *Umiejętność pedagogiczna nauczyciela*, „Nurt” 1979/80.

nauczyciela są w dużym stopniu uwarunkowane procesami psychospołecznymi w interakcji z uczniami. Poczucie własnej wartości, odczucie sukcesu wychowawczego i dodatnia samoocena nauczyciela sprzyjają efektywnej pracy pedagogicznej. Są to bowiem czynniki angażujące i mobilizujące do uzyskiwania optymalnych wyników dydaktyczno-wychowawczych.

„To właśnie nauczyciel powinien przełamywać schematy myślowe utrudniające twórcze myślenie a sprzyjające temu, by myśleć o życiu w XXI wieku” (D.K. Marzec, 1997, s. 211).

Bibliografia

- Banach Cz., *Kultura pedagogiczna – składową częścią procesu uspołeczniania edukacji*, „Nowa Szkoła” 1991, nr 5.
- Jakóbowski J., *Młody nauczyciel w kolektywie pedagogicznym szkoły*, PWN, Warszawa – Poznań 1984.
- Jodłowska B., *Start zawodowy nauczyciela klas początkowych*, Kraków 1988.
- Kreutz M., *Osobowość nauczyciela w świadomości młodzieży*, Warszawa 1982.
- Lejman M., *Znaczenie osobowości nauczyciela w procesie dydaktyczno-wychowawczym*, „Nowa Szkoła” 1986, nr 9.
- Maciaszek M., *Umiejętność pedagogiczna nauczyciela*, „Nurt” 1979/80.
- Marzec D.K., *Opieka nad dzieckiem w dobie przemian społecznych*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1990.
- Marzec D.K., *Polski system edukacyjny integracji europejskiej*, [w:] *System edukacyjny w procesie przemian w latach 1989–1996*, Częstochowa 1997.
- Okoń W., *Rzecz o edukacji nauczycieli*, WSiP, Warszawa 1991.
- Paluchowski W., *Osobowość a działanie*, Ossolineum, Wrocław 1981.
- Szambelan I., *Kultura pedagogiczna nauczyciela*, „Życie Szkoły” 1993, nr 10.
- Szuman S., *Talent pedagogiczny*, Wrocław 1979.
- Tadeusiewicz G., *Edukacja w Europie*, PWN, Warszawa – Łódź 1997.